

Utrecht: erfgoedvrijwilligers in beeld

Een vragenlijstonderzoek over
erfgoedvrijwilligers in Utrecht

Utrecht: erfgoedvrijwilligers in beeld

Een vragenlijstonderzoek over
erfgoedvrijwilligers in Utrecht

Sophie de Jong MSc MA

dr. Henk Vinken

Bianca Koomen MSc

Colofon

Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants hebben dit onderzoek verricht in opdracht van

Auteurs

Sophie de Jong MSc MA
dr. Henk Vinken
Bianca Koomen MSc

Foto omslag

Erfgoedvrijwilligers zijn actief in Huis Doorn

Datum

juni 2023

© 2023 Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants. Gehele of gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld. Vermenigvuldiging en publicatie in een andere vorm dan dit rapport is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants. Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten.

Meer informatie

www.hetpon-telos.nl / www.henkinken.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Onderzoeksvraag	1
1.2	Onderzoeksmethode	2
1.3	Leeswijzer	3
2	Erfgoedvrijwilligers in beeld	4
2.1	Achtergrondkenmerken van de erfgoedvrijwilligers	4
2.2	Type organisatie	8
2.3	Activiteiten	12
2.4	Motivaties en drijfveren	14
2.5	Behoeften van erfgoedorganisaties	18
2.6	Impact COVID-19	19
	Onderzoeksverantwoording	22

Bijlage A

1 Inleiding

In het voorjaar van 2022 is door het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants een pionierend onderzoek uitgevoerd in de provincie Zuid-Holland naar meer inzicht in de erfgoedvrijwilligers in die provincie¹. De insteek van het onderzoek van Erfgoedhuis Zuid-Holland was van meet af aan om de aanpak uit te breiden naar de andere provincies, om zo tot een beter landelijk dekkend beeld te komen van de erfgoedvrijwilligers en de betekenis die hun werk voor de erfgoedsector heeft. Momenteel wordt het onderzoek herhaald in de overige 11 provincies, om zo per provincie én uiteindelijk landelijk meer beeld te krijgen van de omvang en inzet van de erfgoedvrijwilligers. In dit deelrapport zijn de resultaten van het vragenlijstonderzoek in Utrecht te vinden. Nadat alle deelonderzoeken zijn uitgevoerd, volgt een overkoepelend rapportage voor de erfgoedvrijwilligers in het gehele land, waarin we de resultaten van de verschillende deelonderzoeken combineren. Hierin zullen we ook een overkoepelende beschouwing geven en aanbevelingen formuleren.

Onderzoek in Utrecht vanuit Landschap Erfgoed Utrecht

Landschap Erfgoed Utrecht zet zich in voor het landschap en erfgoed in de provincie Utrecht. Voor musea, archieven, historische verenigingen en buitenplaatsen en kastelen, zodat ze behouden blijven voor de toekomst. Dit doet Landschap Erfgoed Utrecht niet alleen, maar met zo'n 10.000 vrijwilligers, partners en bedrijven. Landschap Erfgoed Utrecht ondersteunt vrijwilligersgroepen en vrijwilligers met informatie via projecten en individueel advies over vrijwilligersbeleid, veiligheid, digitalisering en publieksbereik.

De vrijwilligers spelen een onmisbare rol bij het werk van Landschap Erfgoed Utrecht. Want of het nu gaat om het beschermen van kwetsbare weidevogels, het onderhouden van Klompenpaden, het werken in de tuinen van buitenplaatsen of het geven van rondleidingen in musea, het besturen van een historische vereniging, op allerlei manieren en plekken zijn vrijwilligers nodig. Zij dragen bij aan een wereld, leefomgeving zodat zij er zelf van kunnen blijven genieten, én alle generaties erna.

Landschap Erfgoed Utrecht wil dan ook mensen zich verbinden met het landschap en cultureel erfgoed in hun eigen omgeving. Ze doet dit vanuit het besef dat die verbinding zowel de mensen als het landschap en erfgoed ten goede komt.²

1.1 Onderzoeksvraag

De centrale vraag van het onderzoek is: *Hoe ziet de totale samenstelling van het vrijwilligersbestand van erfgoedorganisaties in Utrecht in 2022 eruit?*

Om deze centrale vraag te kunnen beantwoorden, zijn er een aantal deelvragen. De eerste drie van deze deelvragen hebben betrekken op het in beeld brengen van het aantal vrijwilligers en hun ureninzet. De overige vijf deelvragen hebben betrekking op het in beeld krijgen van de achtergrond en drijfveren van de erfgoedvrijwilligers:

¹ Zie hier: <https://www.erfgoedhuis-zh.nl/onderzoek-erfgoedvrijwilligers>

² Voor meer informatie, zie: <https://www.landschaperfgoedutrecht.nl>

1. Hoeveel vrijwilligers zijn er in totaal werkzaam in de erfgoedsector in Utrecht?
2. Hoe zijn deze vrijwilligers verdeeld over de verschillende soorten erfgoedorganisaties en typen erfgoed?
 - a. Soort erfgoed: materieel en immaterieel
 - b. Soort organisatie: musea, archieven en historische verenigingen
 - c. Thema van het erfgoed: archeologie, funerair, gebouwd, etc.
3. Wat is de inzet van de vrijwilligers (aantal uren)?
4. Hoe zijn deze vrijwilligers verdeeld over demografische gegevens? (leeftijd, geslacht, etnische achtergrond, woonplaats, etc.)
5. Hoe zijn deze vrijwilligers verdeeld over de verschillende soorten rollen en functies? (digitaliseren, publieksbereik, educatie, onderzoek, archiveren, etc.)
6. Wat zijn de drijfveren van vrijwilligers om zich in te zetten?
7. Wat is de betrokkenheid van de vrijwilligers (hoe lang zijn ze werkzaam bij de organisatie)?
8. Welke impact heeft de COVID-19 pandemie gehad op het vrijwilligersbestand?
9. Maatwerkvragen vanuit Landschap Erfgoed Utrecht: wat zijn de ondersteuningsbehoeften van de erfgoedorganisaties, en welke van deze behoeftes is op dit moment het belangrijkste?

1.2 Onderzoeksmethode

Om genoemde onderzoeksvragen te beantwoorden, brengen we verschillende en tot op heden versnipperde informatiebronnen bij elkaar. We hebben de volgende onderzoeksmethoden toegepast:

1. **Inventarisatie koepelorganisaties***: Welke koepelorganisaties, samenwerkingsverbanden en platforms zijn er? Wie zijn hun leden? En hoe ziet het vrijwilligersbestand van deze leden eruit? Dit vragen we uit bij zowel landelijk georganiseerde koepels als provinciale koepels.
Let op: dit is geen onderdeel van deze rapportage en volgt separaat.
2. **Online vragenlijstonderzoek onder erfgoedorganisaties**: Hoeveel vrijwilligers werken er bij de erfgoedorganisatie? Wat zijn hun kenmerken, motivaties en drijfveren? Ook gaan we in dit onderzoek na wat de ervaren gevolgen van corona zijn. Het vragenlijstonderzoek is uitgevoerd via:
 - a. Een gerichte uitnodiging aan het adressenbestand van erfgoedorganisaties, aangeleverd door Landschap Erfgoed Utrecht.
 - b. Open link naar de vragenlijst, ter verspreiding gestuurd via verschillende communicatie-uitingen van Landschap Erfgoed Utrecht, zoals social media, nieuwsbrieven en via persoonlijke gesprekken.

*Waar we in dit rapport spreken over koepelorganisaties, bedoelen we ook andere samenwerkingsverbanden of samenwerkende platforms waarin erfgoed domeinen zich verenigen.

Een uitgebreide onderzoeksverantwoording is terug te vinden in bijlage A van dit rapport.

1.3 Leeswijzer

We presenteren in deze rapportage de resultaten van het vragenlijstonderzoek, met daarin de kenmerken van de vrijwilligers van de erfgoedorganisaties, motivaties, drijfveren en de ervaren gevolgen van de coronacrisis. In de bijlage van dit rapport besteden we aandacht aan de onderzoeksverantwoording.

Opmerking bij de figuren: door afrondingsverschillen komt het totaal in een figuur niet altijd exact op 100% uit maar soms op 99% en soms op 101%.

2 Erfgoedvrijwilligers in beeld

In dit hoofdstuk schetsen we een beeld van de 5.144 erfgoedvrijwilligers die betrokken zijn bij de 108 erfgoedorganisaties **die de vragenlijst hebben ingevuld**. We kijken naar de achtergrondkenmerken van de erfgoedvrijwilligers en naar hun motivaties en drijfveren om met erfgoed te werken. Ook schetsen we een beeld van de achtergrond van de erfgoedorganisaties: we kijken op welke wijze zij georganiseerd zijn en welk type activiteiten zij doen. Tot slot kijken we naar de ervaren gevolgen van de coronacrisis.

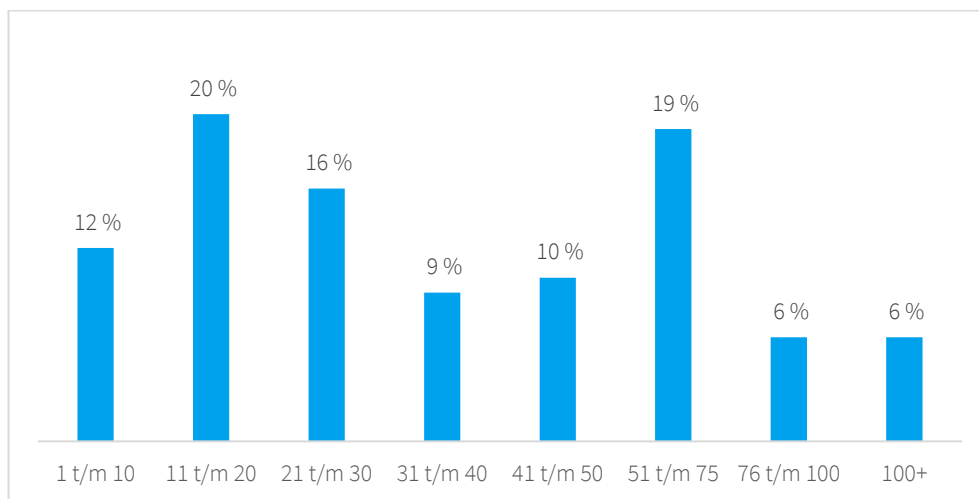
2.1 Achtergrondkenmerken van de erfgoedvrijwilligers

Waar komen erfgoedvrijwilligers vandaan? Wat is hun leeftijd, opleidingsniveau en culturele achtergrond? In deze paragraaf geven we meer inzicht in de achtergrond van de erfgoedvrijwilligers in Utrecht.

Aantal vrijwilligers

Om een beeld te krijgen van hoeveel vrijwilligers er per organisatie werken, hebben we de vrijwilligers ingedeeld in grootteklassen. In onderstaande figuur is te zien dat er een behoorlijke spreiding van grootteklassen is onder de erfgoedorganisaties in de provincie Utrecht. Eén op de vijf erfgoedorganisaties heeft 11 tot en met 20 vrijwilligers aan zich verbonden. Verder is de categorie van 51 tot en met 75 vrijwilligers sterk vertegenwoordigd (19%).

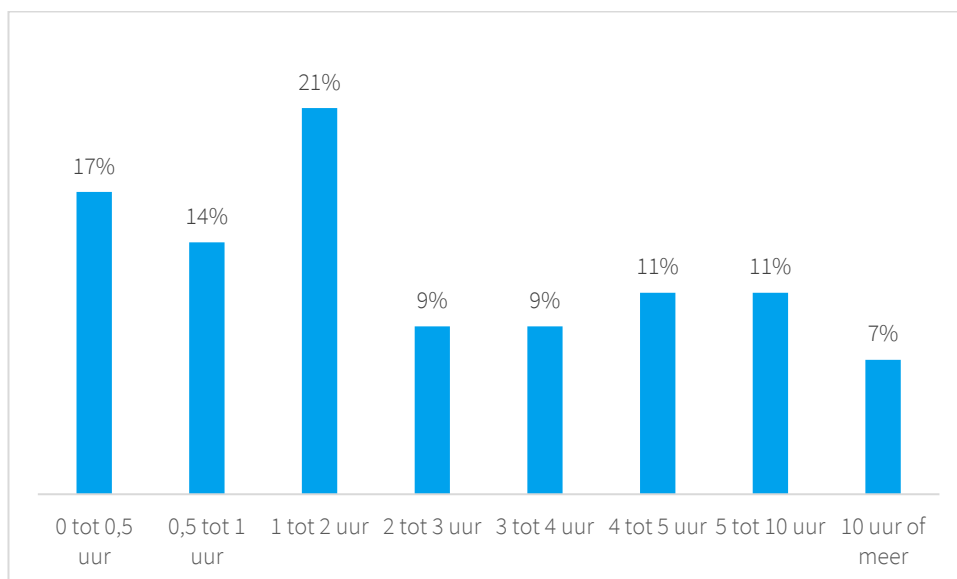
Figuur 1. Aantal vrijwilligers verbonden aan de erfgoedorganisaties op 1 september 2022 – gecategoriseerd naar grootteklassen (n = 108)

De meeste vrijwilligers werken tot 3 uur per week

Als we vervolgens kijken naar hoeveel uur elke vrijwilliger gemiddeld per week werkt, dan zien we dat de meeste vrijwilligers tot 3 uur per week betrokken zijn bij de organisaties. 9% van de vrijwilligers werkt 2 tot 3 uur per week, een vijfde werkt 1 tot 2 uur per week (21%), en 17% is tot een half uur per week actief voor de erfgoedorganisatie. Verder zien we dat 7% van de vrijwilligers meer dan 10 uur per week verbonden is aan de erfgoedorganisatie.

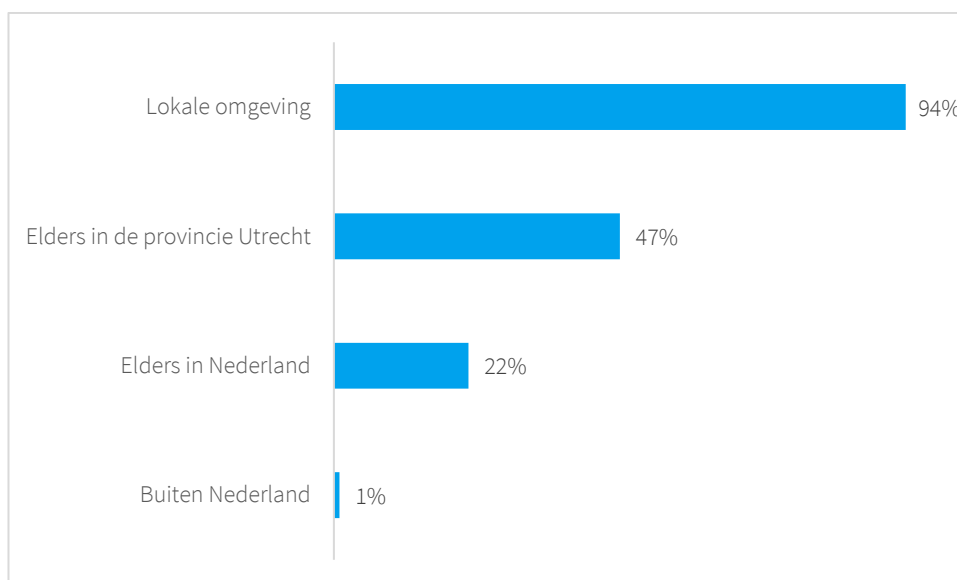
Figuur 2. Aantal uren per week per vrijwilliger (n = 108)

Erfgoedvrijwilligers vooral uit lokale omgeving

Veruit de meeste vrijwilligers die actief zijn bij de erfgoedorganisaties, wonen in de plaats waar de organisatie gevestigd is, hier weergegeven als de 'lokale omgeving' (94%). Daarnaast geeft iets minder dan de helft van de organisaties aan dat zij (ook) vrijwilligers uit de rest van de provincie Utrecht hebben. Slechts een klein aantal erfgoedorganisaties heeft daarnaast vrijwilligers die in het buitenland wonen – de provincie Utrecht ligt immers niet zo dicht bij de landsgrenzen als sommige andere provincies.

Figuur 3. Woonplaats vrijwilligers (meerdere antwoorden mogelijk / n = 108) ³

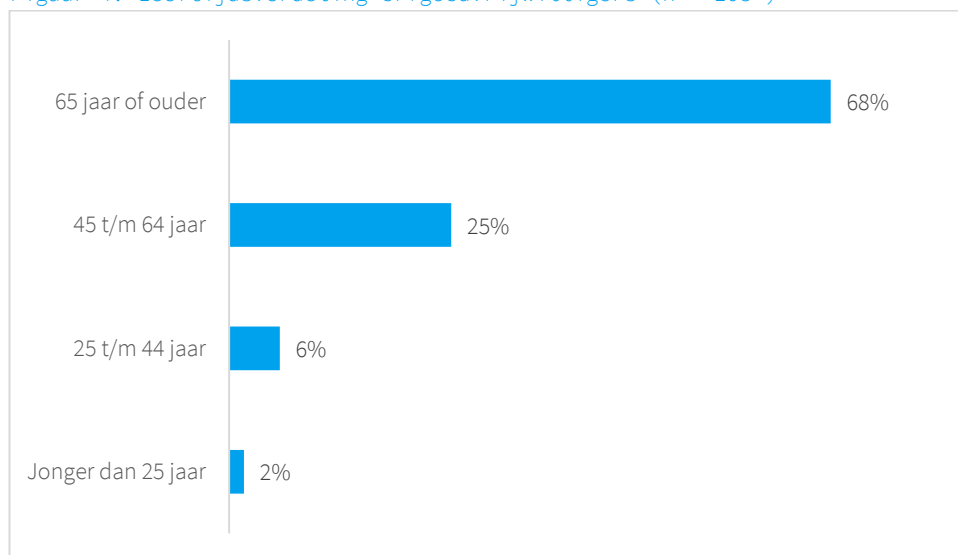

³ Let op, doordat de respondenten meerdere antwoorden konden aankruisen, sluiten de antwoordcategorieën elkaar niet uit en telt het totaal niet op tot 100%.

Vooral veel oudere erfgoedvrijwilligers

De ruime meerderheid (68%) van het totale vrijwilligersbestand van de erfgoedorganisaties bestaat uit vrijwilligers in leeftijdscategorie van 65 jaar of ouder. Slechts 2% van het aantal vrijwilligers is jonger dan 25 jaar.

Figuur 4. Leeftijdsverdeling erfgoedvrijwilligers (n = 103*)

* Vijf organisaties geven aan niet te weten wat de leeftijdsverdeling binnen hun organisatie is.

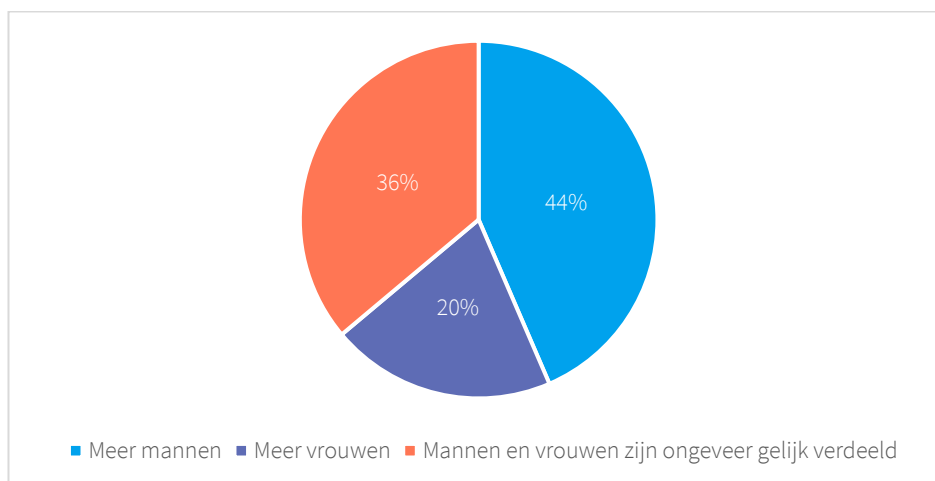
De grote vertegenwoordiging van de oudere vrijwilliger komt sterk overeen met het landelijke beeld.⁴ Dat geldt ook voor het volgende: erfgoedvrijwilligers zijn vaker mannen.

Meer mannen dan vrouwen actief als erfgoedvrijwilliger

Bij 64% van de erfgoedorganisaties is de verdeling tussen mannen en vrouwen in het vrijwilligersbestand niet in balans: bij 44% van de organisaties zijn er meer mannen onder de vrijwilligers, een kleiner deel van de organisaties geeft aan dat vrouwen oververtegenwoordigd zijn (20%). Bij iets meer dan een derde van de organisaties is de verhouding tussen mannen en vrouwen ongeveer in balans.

⁴ Zie onder andere Van den Broek, A. & Y. Gieles (2018). *Het culturele leven. 10 culturele domeinen bezien vanuit 14 kernthema's*. Den Haag: SCP.

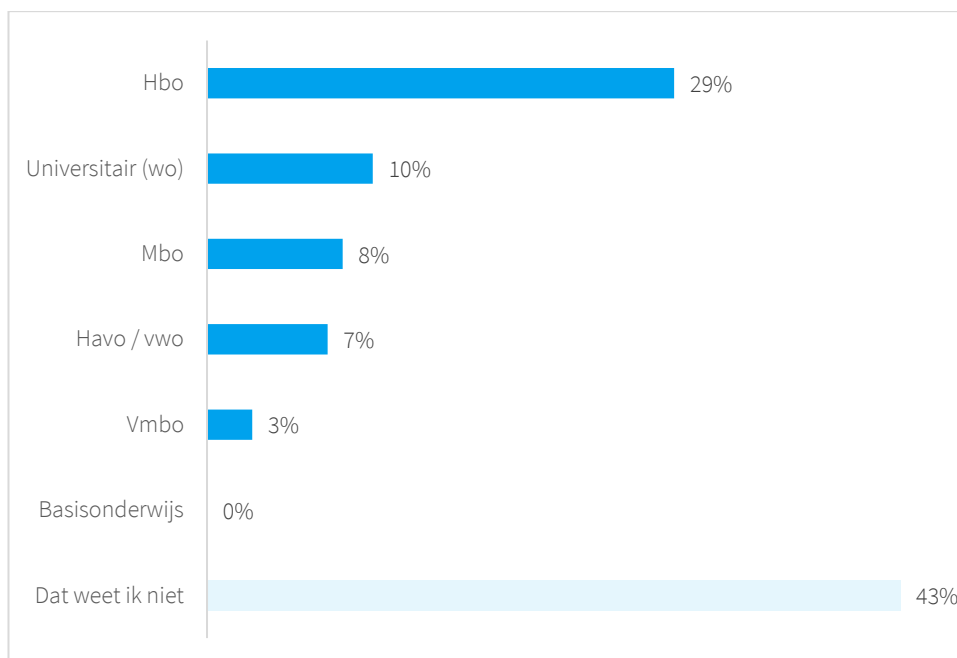
Figuur 5. Verdeling geslacht vrijwilligers (n = 108)

Erfgoedvrijwilligers hebben diverse opleidingsachtergronden

Het vrijwilligersbestand van erfgoedorganisaties in Utrecht kent een diversiteit aan opleidingsachtergronden. 39% van de organisaties geeft aan dat hun vrijwilligers met name hbo of wo-opgeleid zijn. 18% van de erfgoedorganisaties geeft aan dat de vrijwilligers met name een achtergrond hebben op het mbo of in het middelbaar onderwijs. Opvallend is het hoge percentage van de organisaties dat aangeeft niet te weten wat over het algemeen de opleidingsachtergrond van hun vrijwilligers is: 43% van de bevraagde organisaties geeft dit aan.

Figuur 6. Opleidingsniveau vrijwilligers (n = 108)

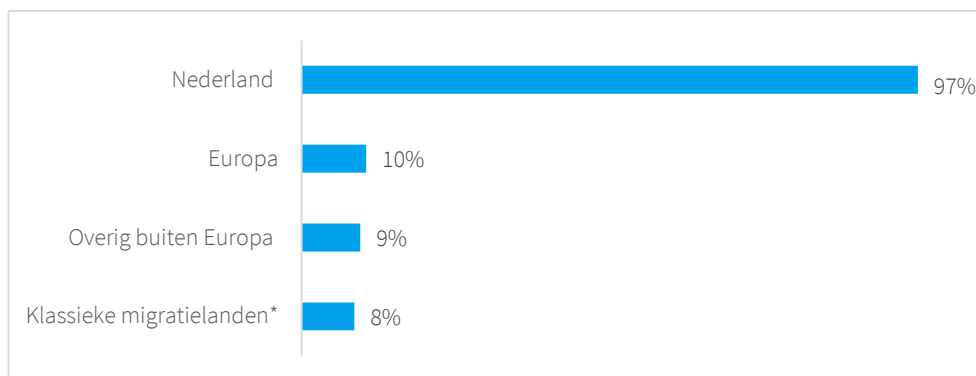

Erfgoedvrijwilligers vooral uit Nederland

Bij bijna alle erfgoedorganisaties zijn vrijwilligers van Nederlandse afkomst actief. Verder geeft 10% aan dat zij (ook) vrijwilligers uit een ander Europees land dan Nederland werkzaam hebben en 8% van de organisaties heeft (ook) vrijwilligers met een nationaliteit

uit één van de klassieke migratielanden⁵ in hun vrijwilligersbestand. Bij 9% zijn vrijwilligers met een nationaliteit van elders uit de wereld werkzaam.

Figuur 7. Welke culturele achtergronden⁶ zijn vertegenwoordigd in het vrijwilligersbestand? (meerdere antwoorden mogelijk/ n = 108)

*Onder klassieke migratielanden worden de volgende landen verstaan: Turkije, Marokko, Suriname, Indonesië en de Nederlandse Cariben.

2.2 Type organisatie

Veel erfgoedorganisaties werken alleen met vrijwilligers

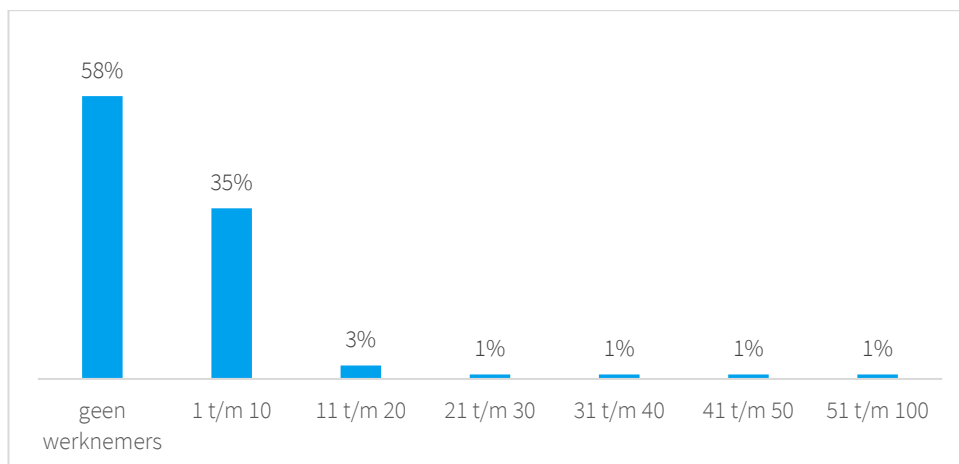
Om – naast inzicht in het aantal vrijwilligers – meer beeld te krijgen van betaalde krachten bij de erfgoedorganisaties, vroegen we hen naar een schatting van het aantal betaalde personen. Het gaat hierbij om medewerkers in vaste dienst, tijdelijke dienst, projectcontracten en ingehuurde ZZP'ers.

Meer dan de helft van de bevroegde erfgoedorganisaties werkt alleen met vrijwilligers, en heeft dus geen betaalde medewerkers. Ongeveer een derde van de organisaties heeft 1 tot en met 10 werknemers in dienst. Organisaties met meer dan 10 betaalde krachten komen weinig voor. Vrijwilligers blijken zodoende erg belangrijk te zijn voor het reilen en zeilen van de bevroegde erfgoedorganisaties.

⁵ Onder klassieke migratielanden worden de volgende landen verstaan: Turkije, Marokko, Suriname, Indonesië en de Nederlandse Cariben.

⁶ De antwoordcategorieën zijn gecategoriseerd naar de indeling die het CBS gebruikt: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/07/cbs-introduceert-nieuwe-indeling-bevolking-naar-herkomst>

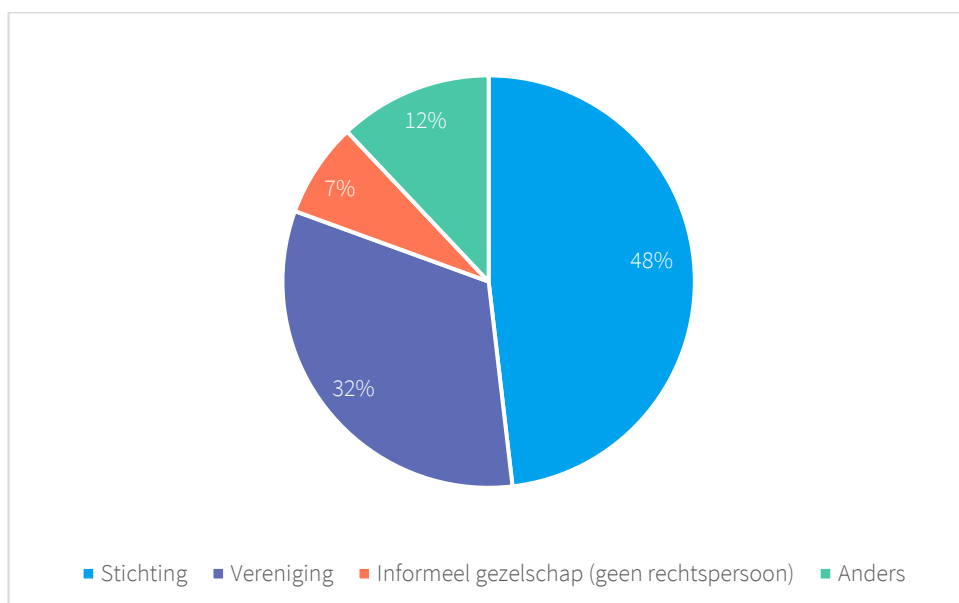
Figuur 8. Kun je een inschatting maken van het aantal werkzame personen dat op 1 september 2022 betaald werk verrichtte bij jullie erfgoedorganisatie? (n = 108)

Erfgoedorganisaties zijn vooral stichtingen

De meeste erfgoedorganisaties zijn georganiseerd als een stichting: dit geldt voor bijna de helft van de organisaties (48%). Verder is een derde van de erfgoedorganisaties als vereniging georganiseerd (32%). De andere organisatievormen komen dan ook minder voor: 7% geeft aan een informeel gezelschap te zijn, en 12% van de organisaties geeft aan anders georganiseerd te zijn. Deze erfgoedorganisaties geven vooral aan georganiseerd te zijn vanuit een overheid (als onderdeel van de gemeentelijke organisatie of een gemeenschappelijke regeling), als stichting, of combinaties van stichtingen en verenigingen. Een ander deel van deze respondenten geeft aan dat hun erfgoedorganisatie onderdeel is van een andere organisatie, zoals een universiteit, bedrijf of een vrijwilligersgroep die verbonden is aan landgoed in privébezit.

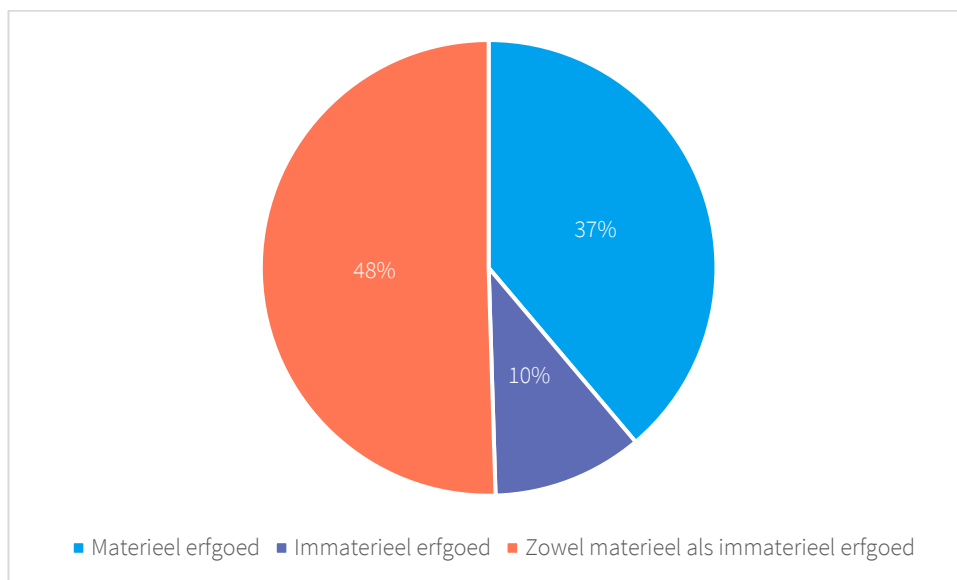
Figuur 9. Op welke manier is jullie erfgoedorganisatie georganiseerd? (n = 108)

Organisaties werken vooral met materieel erfgoed

Bijna de helft van de organisaties geeft aan dat zij met zowel materieel als immaterieel erfgoed werken (48%). Daarnaast zien we dat een aanzienlijk deel van de Utrechtse erfgoedorganisaties aangeeft met materieel erfgoed te werken (37%). 10% van de erfgoedorganisaties werkt enkel met immaterieel erfgoed.

Figuur 10. Werkt jullie erfgoedorganisatie met materieel of met immaterieel erfgoed? (n = 103)*

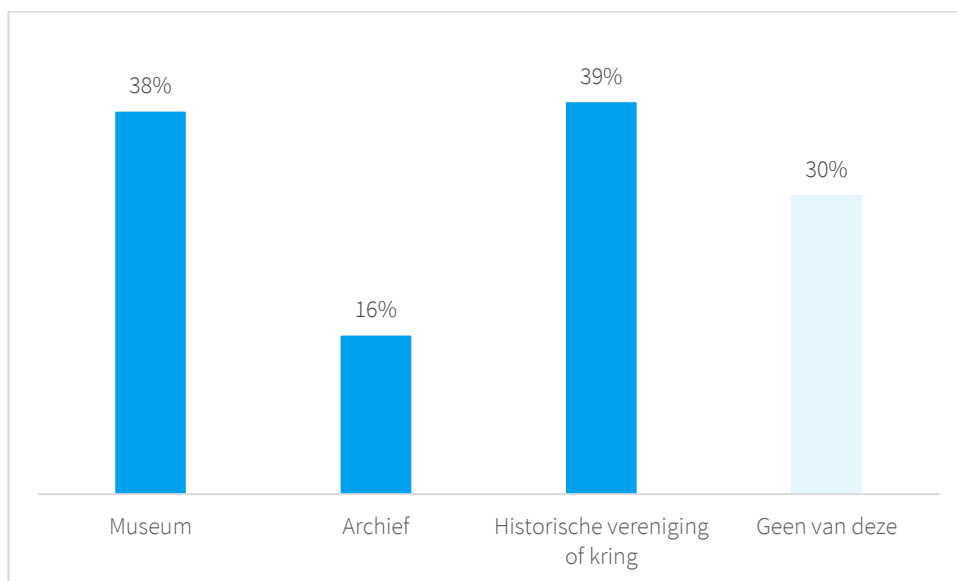

* 5 organisaties geven aan niet te weten of zij met (im)materieel erfgoed werken.

Veel musea én historische verenigingen in Utrecht

Bijna 4 op de 10 bevraagde erfgoedorganisaties typeert zichzelf als een museum (38%). Eveneens 4 op de 10 organisaties geeft aan dat zij (ook) een historische vereniging of kring zijn. 16% van de organisaties identificeert zichzelf als een archief. Daarnaast geeft 39% van de organisaties aan dat zij zich met geen van deze organisatietypen identificeren.

Figuur 11. Behoort jullie erfgoedorganisatie tot de volgende type organisaties? (meerdere antwoorden mogelijk/ n = 108)⁷

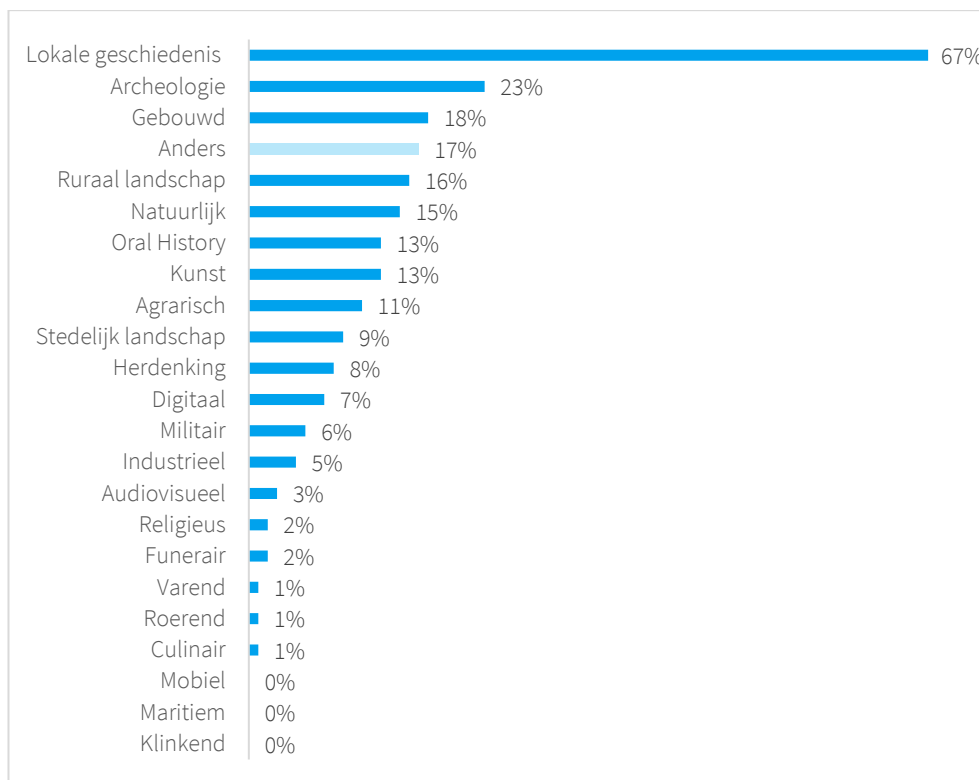

Erfgoedorganisaties houden zich vooral bezig met de lokale geschiedenis

Twee derde van de bevroagde organisaties identificeert zichzelf met het thema lokale geschiedenis (67%). Daarnaast geven ongeveer twee op de tien organisaties aan dat zij de thema's archeologie (23%) of gebouwd (18%) goed vinden passen. Ook heeft iets minder dan een vijfde de categorie 'anders' ingevuld. Hier zien we thema's als ambachten, natuur, historische buitenplaatsen, wetenschappelijk erfgoed en genealogie genoemd worden.

⁷ Let op, doordat de respondenten meerdere antwoorden konden aankruisen, sluiten de antwoordcategorieën elkaar niet uit en telt het totaal niet op tot 100%.

Figuur 12. Met welk van onderstaande thema's typeert jullie erfgoedorganisatie zich het meest? (Maximaal 3 antwoorden mogelijk/ n = 108)

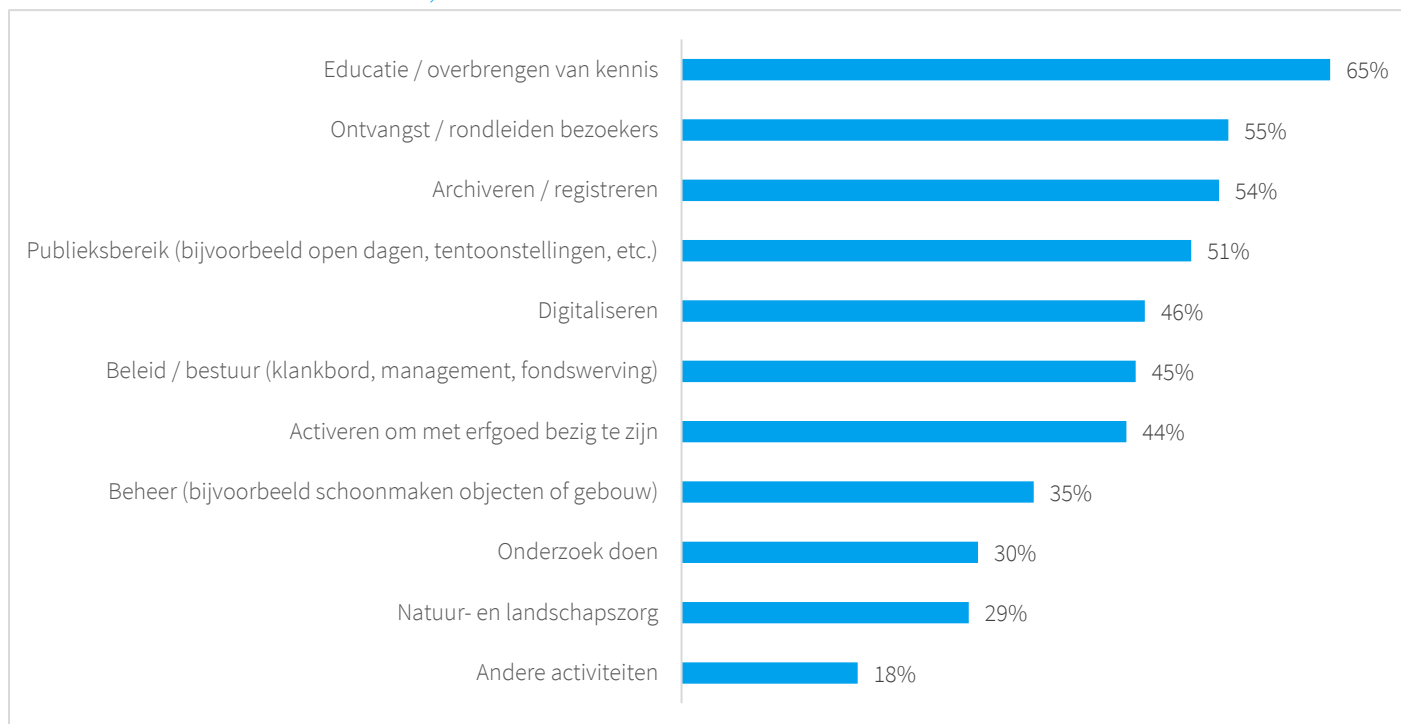

2.3 Activiteiten

Vrijwilligers doen veel verschillende activiteiten

Erfgoedvrijwilligers van de bevroegde organisaties doen veel verschillende activiteiten. We zien dat erfgoedvrijwilligers voornamelijk bezig zijn met educatieve activiteiten (65%), het ontvangen of rondleiden van bezoekers (55%), archiveren of registreren (54%) en het helpen bij publieksbereik (51%). Deze meestgenoemde activiteiten worden gevolgd door digitalisering, het bijdragen aan het bestuur en beleid van de organisatie, en het activeren van anderen om met erfgoed bezig te zijn. Bij de categorie anders worden nog werkzaamheden genoemd als het organiseren van culturele activiteiten, communicatie, administratie, horeca, lezingen organiseren en publicaties samenstellen, werken in de winkel van het museum of het landgoed, en het demonstreren van het ambacht.

Figuur 13. Welke activiteiten worden binnen jullie erfgoedorganisatie uitgevoerd door vrijwilligers? (meerdere antwoorden mogelijk/
n = 108)

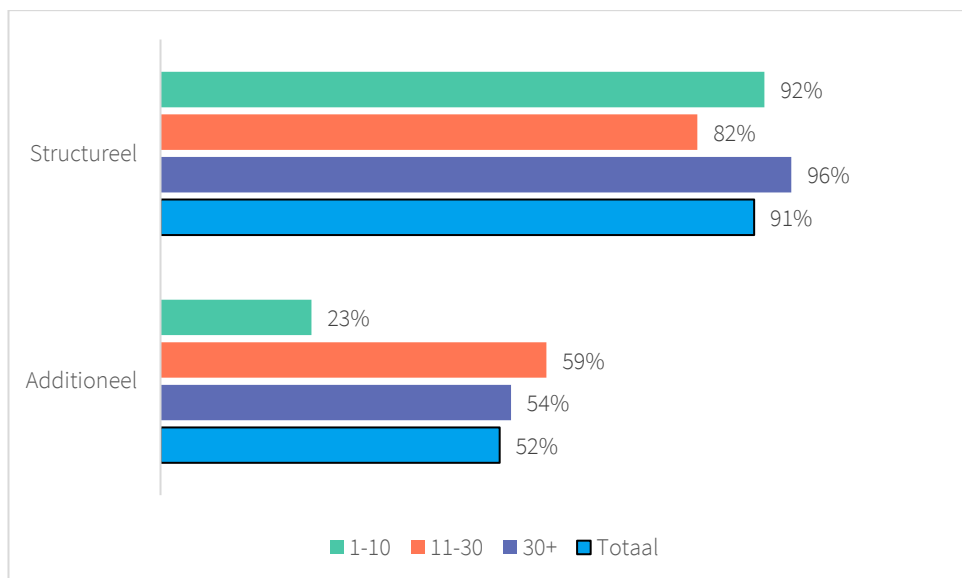

Erfgoedvrijwilligers worden ingezet voor structurele activiteiten

We vroegen de erfgoedorganisaties ook naar de invulling van de activiteiten die de erfgoedvrijwilligers voor hun rekening nemen. Bij veruit de meeste erfgoedorganisaties pakken de vrijwilligers structurele activiteiten op (91%). Voorbeelden van structurele activiteiten zijn zaken zoals financiën, marketing, onderhoud of archiveren. Ruim de helft van de organisaties geeft aan dat de erfgoedvrijwilligers (ook) additionele activiteiten uitvoeren (52%). Een voorbeeld van een additionele activiteit is het organiseren van een evenement.

Kijken we wat dieper naar de uitsplitsing van het aantal vrijwilligers per organisatie, dan zien we dat organisaties met 10 of meer vrijwilligers vaker aangeven dat de vrijwilligers minder additionele activiteiten uitvoeren binnen hun organisatie dan bij organisaties waar meer vrijwilligers werkzaam zijn – mogelijk zijn dit überhaupt kleinere organisaties, die door hun omvang minder additionele activiteiten op kunnen pakken.

Figuur 14. Voeren vrijwilligers structurele/ additionele activiteiten binnen de organisatie uit? - % 'ja', uitgesplitst naar grootteklassen aantal vrijwilligers (n = 108*)

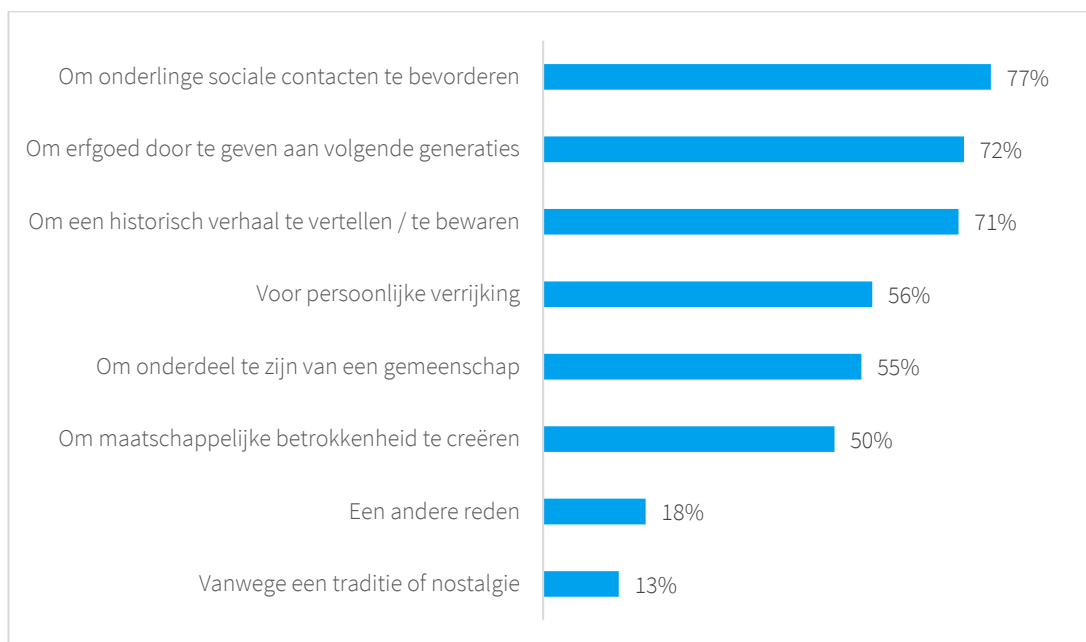
* 1-10 vrijwilligers: n = 13; 11-30 vrijwilligers: n = 39; 30+ vrijwilligers: n = 56

2.4 Motivaties en drijfveren

Doorgeven en bewaren van erfgoed vrijwel even belangrijk als sociale aspecten

Wanneer we de erfgoedorganisaties vragen naar hun inschatting over waarom de vrijwilligers binnen hun organisaties werken met erfgoed, is de voornaamste reden dat dit de onderlinge contacten bevordert (77%). Deze reden is wordt net iets vaker genoemd dan de meer 'inhoudelijke' redenen – 72% van de organisaties geeft aan dat vrijwilligers het belangrijk vinden om het erfgoed door te geven aan volgende generaties. Ook het vertellen en bewaren van het historische verhaal wordt als belangrijke motivatie genoemd door 71% van de erfgoedorganisaties. Daarnaast zijn – weliswaar in mindere mate – persoonlijke verrijking, het onderdeel zijn van een gemeenschap en maatschappelijke betrokkenheid ook belangrijke drijfveren. Traditie of nostalgie is volgens de erfgoedorganisaties een veel minder belangrijke motivatie van vrijwilligers om met erfgoed te werken dan de andere redenen. De 18% die een andere reden noemt, noemt onder andere: nuttige werkzaamheden uitvoeren, buiten zijn en in de natuur werkzaamheden verrichten, kennis en kunde delen, voor het verbinden van nieuwe en oude bewoners in het gebied, en om structuur in het leven te creëren of te behouden.

Figuur 15. Waarom werken vrijwilligers binnen jouw organisatie met erfgoed, denk je? (meerdere antwoorden mogelijk/ n = 108)

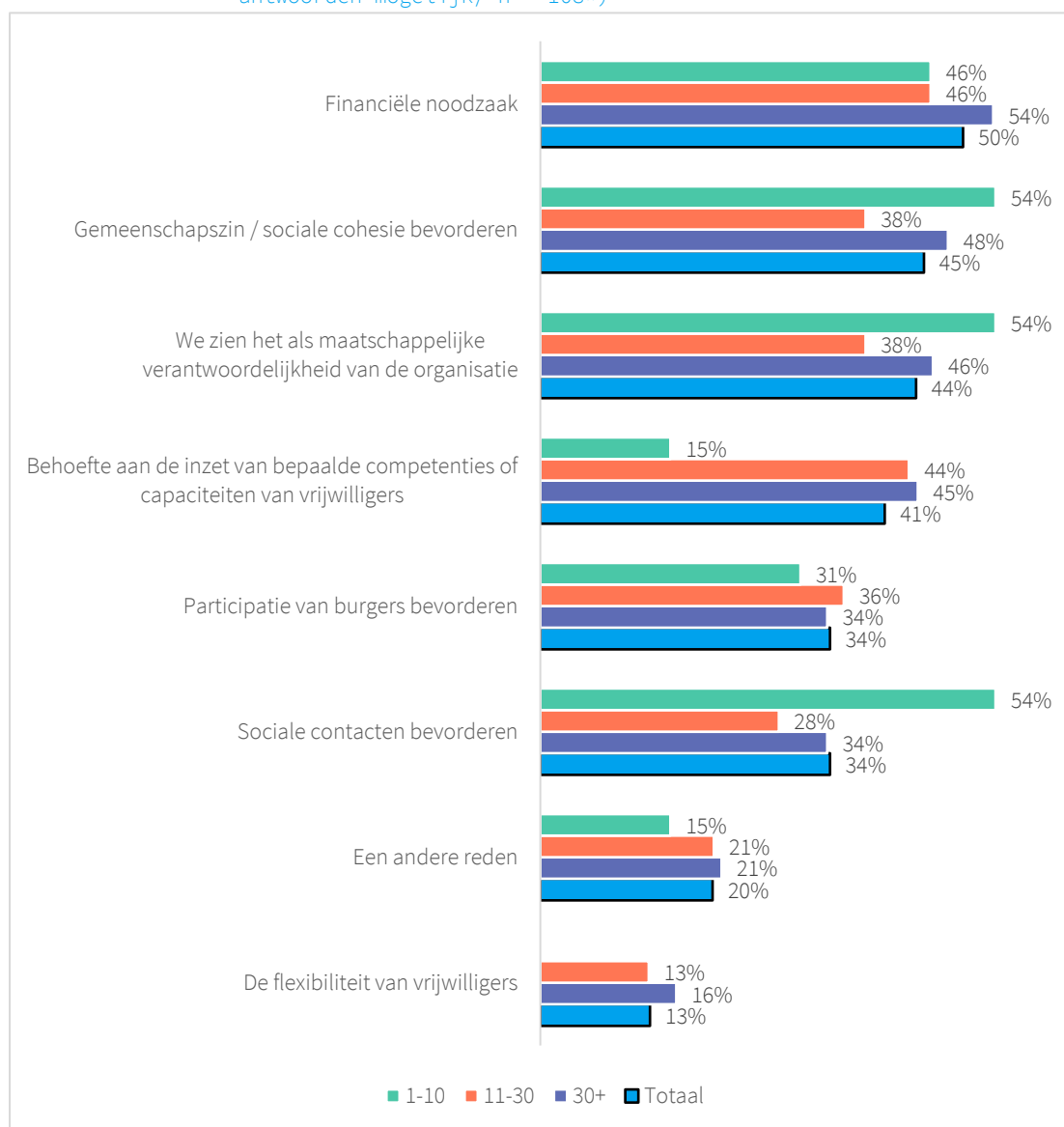
Werken met vrijwilligers: vooral een financiële noodzaak

Het werken met vrijwilligers lijkt voor erfgoedorganisaties een duidelijke hoofdreden te hebben: de helft van de organisaties werkt met vrijwilligers uit financiële noodzaak. Verder werkt ongeveer 4 op de 10 van de organisaties met vrijwilligers omdat zij behoefte hebben aan bepaalde competenties of capaciteiten van deze vrijwilligers (41%). Daarnaast zien organisaties een rol voor henzelf weggelegd in hun bijdrage aan de gemeenschapszin (45%) en ook zien organisaties het als een maatschappelijke verantwoordelijkheid om met vrijwilligers te werken (44%). Ook hier zien we dat het samenbrengen van mensen belangrijk wordt gevonden, gecombineerd met de inhoudelijke kant. Verder worden er nog andere redenen genoemd: dat de organisatie niet kan bestaan met betaalde krachten (en zodoende alleen met vrijwilligers werkt), dat de organisatie te klein is voor vaste medewerkers of omdat er geen financiële bronnen beschikbaar zijn voor betaalde medewerkers. Ook wordt er aangegeven dat ze vrijwilligers kansen willen geven om werkervaring op te doen, of dat het bijdraagt aan het vergroten van het draagvlak voor erfgoedwerk onder het publiek. Organisaties die zich bezighouden met landschap geven aan dat hun vrijwilligers zich betrokken voelen met het erfgoed, en in enkele gevallen dat niet financiële noodzaak bij de organisatie, maar bij de eigenaar van het landgoed een reden is. Tot slot valt op dat de flexibiliteit die vrijwilligers met zich meebrengen voor slechts een klein deel van de organisaties van belang is (13%).

Als we kijken naar verschillende grootteklassen in het aantal vrijwilligers, dan is opvallend dat met name bij organisaties waar 30 vrijwilligers of meer werkzaam zijn, de financiële noodzaak om met vrijwilligers te werken het grootst is (54%). Organisaties met maximaal 10 vrijwilligers tonen een grote betrokkenheid met het sociale leven: 54% van hen geeft aan het werken met vrijwilligers als een maatschappelijke verantwoordelijkheid te zien én dat zij met vrijwilligers werken om de gemeenschapszin te bevorderen, en ook bij de vraag over sociale contacten steken zij met kop en schouders boven de rest uit. Een mogelijke

verklaring hiervoor is dat dit (kleinere) historische kringen of verenigingen kunnen zijn (in plaats van bijvoorbeeld een groot museum), die door hun organisatievorm per definitie meer sociaal georiënteerd zijn.

Figuur 16. Waarom werkt jouw organisatie met vrijwilligers, denk je? –
uitgesplitst naar grootteklassen aantal vrijwilligers (meerdere
antwoorden mogelijk/ n = 108*)

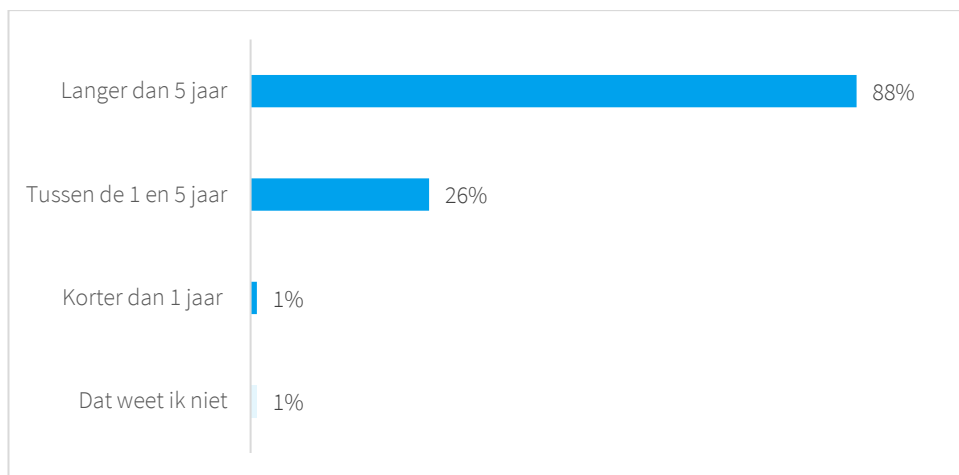

* 1-10 vrijwilligers: n = 13; 11-30 vrijwilligers: n = 39 30+ vrijwilligers: n = 56

Erfgoedvrijwilligers zijn langdurig betrokken

Negen van de tien erfgoedorganisaties geeft aan dat hun vrijwilligers over het algemeen langer dan vijf jaar betrokken zijn bij de organisatie. Slechts een enkeling is korter dan een jaar betrokken als erfgoedvrijwilliger.

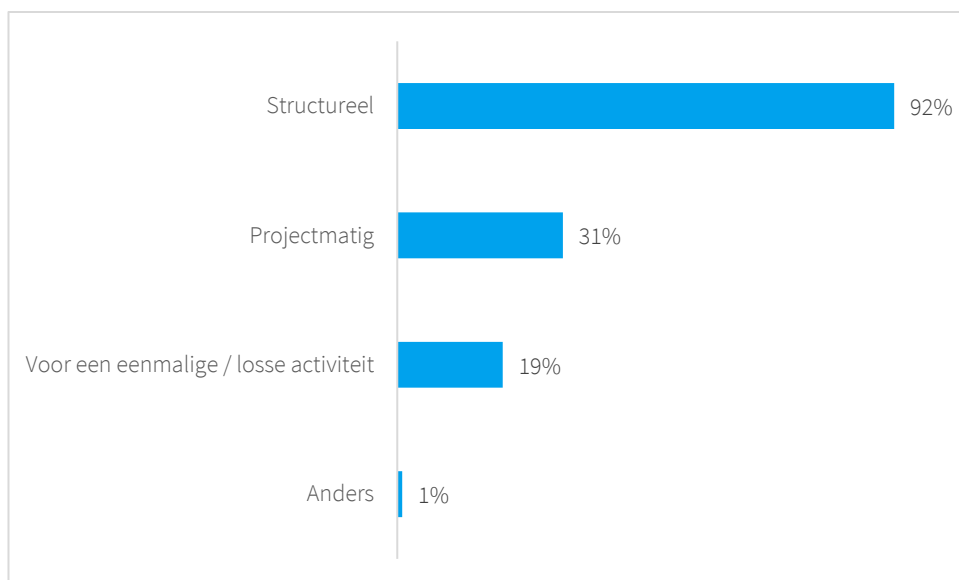
Figuur 17. Hoe lang zijn vrijwilligers over het algemeen betrokken bij jullie erfgoedorganisatie? (meerdere antwoorden mogelijk/ n = 108)

Grote structurele betrokkenheid van vrijwilligers

De erfgoedvrijwilligers zijn niet alleen langdurig betrokken, maar ook structureel. Negen op de tien organisaties geeft aan dat vrijwilligers structureel betrokken zijn. Een derde van de organisaties zet vrijwilligers (naast structureel ook) projectmatig in. Bij een kleiner deel van de erfgoedorganisaties werken vrijwilligers slechts eenmalig. De enige organisatie die 'anders' aangekruist heeft, geeft aan dat daar vrijwilligers incidenteel nodig zijn bij grotere klussen rondom het landgoed.

Figuur 18. Op welke manier zijn vrijwilligers over het algemeen betrokken bij jullie erfgoedorganisatie? (meerdere antwoorden mogelijk/ n = 108)

2.5 Behoeften van erfgoedorganisaties

Omdat iedere provincie en ieder erfgoedhuis mogelijk specifieke kennisbehoeften heeft, is hen de mogelijkheid geboden om twee maatwerkvragen toe te voegen aan de standaardvragenlijst die in elke provincie wordt uitgevoerd. Landschap Erfgoed Utrecht gaf aan te willen weten wat de behoeften van erfgoedorganisaties zijn en wat zij hierbij het meest belangrijk vinden.

Behoefte aan ondersteuning bij publieksbereik en het werven van vrijwilligers

We zien dat de grootste ondersteuningsbehoefte van de bevraagde organisaties ligt in het vergroten van het publieksbereik (57%) en het aantrekken van meer vrijwilligers (55%). Daarnaast zijn er behoeften rondom de kennis en vaardigheden voor het uit te voeren werk (31%) en financiële hulp en kennis van subsidies (eveneens 31%). De 19% die 'anders' heeft aangegeven, geven zeer diverse behoeften aan. Zo worden behoeften geuit rondom de aanschaf van benodigdheden als gereedschappen, het zoeken van geschikte en betaalbare zaalruimte, het niet alleen aantrekken van méér, maar vooral jongere en meer diverse vrijwilligers, het bereiken van (anderstalige) toeristen, hulp bij professionaliseringsslagen op het gebied van digitalisering van het erfgoed, en het bijhouden van de website.

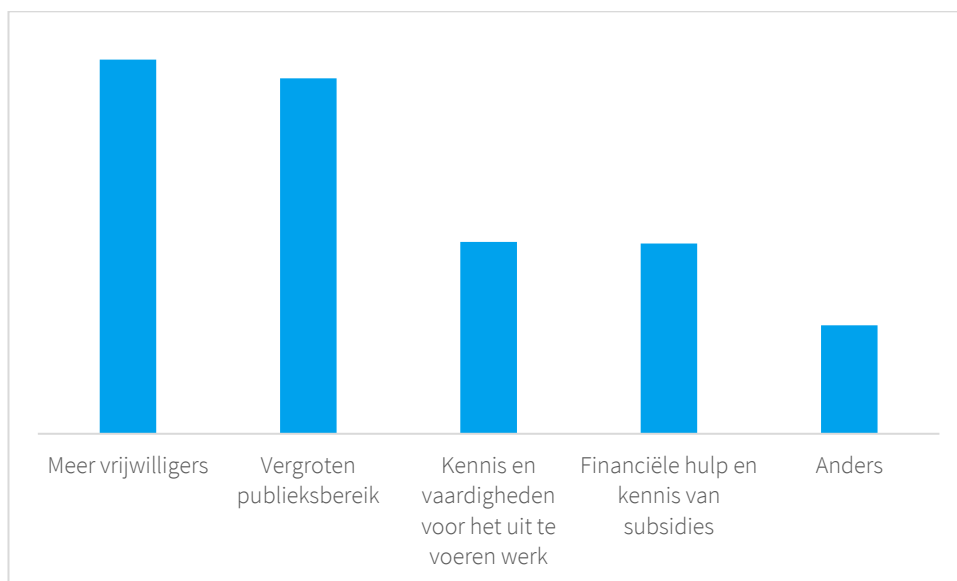
Figuur 19. Wat is de grootste behoefte binnen jouw organisatie? Meerdere antwoorden mogelijk (n = 108)

Prioriteiten binnen organisaties reflecteren grootste behoeften onder organisaties

Vervolgens is gevraagd of de organisaties de door hen opgegeven behoeften wilden rangschikken op basis van waar zij het meest behoefte aan hebben. Een soortgelijk beeld komt hierbij naar boven: organisaties hebben regelmatig meerdere behoeften, maar ook hier zien we dat het aantrekken van meer vrijwilligers en het vergroten van het publieksbereik de boventoon voeren.

Figuur 20. Kun je de door jou geselecteerde behoeften in volgorde zetten van waar jullie het meest behoefte aan hebben? (n = 108)⁸

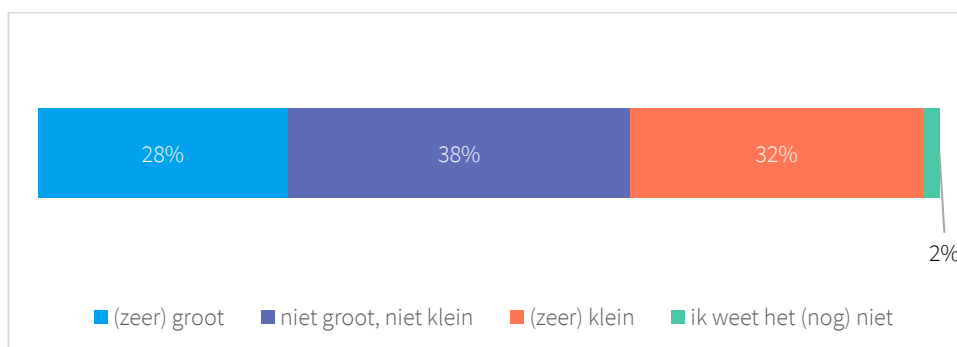

2.6 Impact COVID-19

Coronacrisis heeft impact op erfgoedorganisaties, maar de mate waarin verschilt sterk

Bijna drie op de tien erfgoedorganisaties geeft aan dat de impact van de coronacrisis op hun organisatie (zeer) groot is (28%). 38% is neutraal over de impact. 32% van de bevroegde erfgoedorganisaties ervaart weinig of geen impact. Daarnaast geeft 2% van de organisaties aan de impact van corona niet (goed) in beeld te hebben.

Figuur 21. In algemene zin, hoe groot is de impact van de coronacrisis op jouw organisatie tot nu toe? (n = 108)

De coronacrisis heeft ertoe geleid dat veel activiteiten en evenementen van de erfgoedorganisaties zijn geschrapt of verplaatst, of bijvoorbeeld digitaal worden aangeboden. De organisaties waren door de lockdown(s) daarnaast vaak gesloten of er werd thuis gewerkt. Dit heeft ertoe geleid dat vrijwilligers minder uren konden maken, zij gingen daardoor op zoek naar andere dingen om te doen. Organisaties die zich

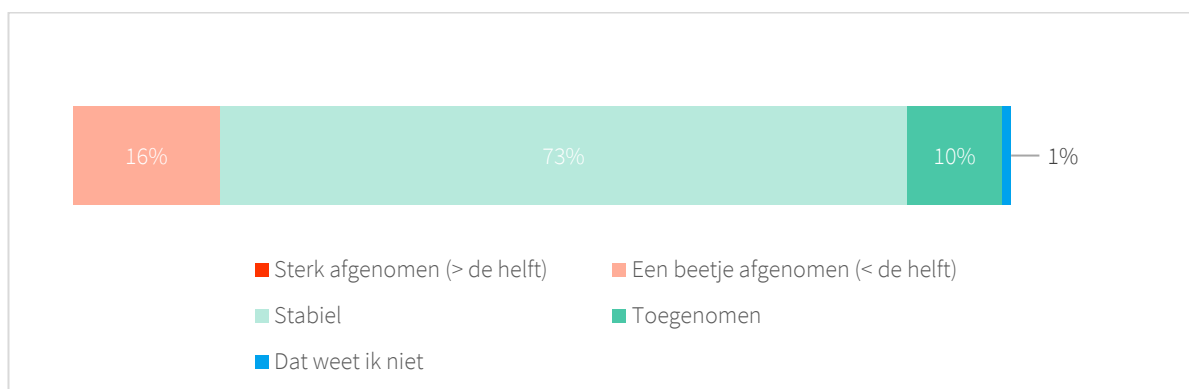
⁸ De grootte van de balken laat zien in hoeverre de prioriteiten verschillen. De achterliggende waarden zijn rekenkundig en zodoende niet relevant om te presenteren.

bezighouden met landschap lijken iets minder hinder ondervonden te hebben door de aard van hun werkzaamheden – deze vinden buiten en gewoonlijk met enige onderlinge afstand plaats. Organisaties geven verder aan dat zowel bezoekers als inkomsten teruggelopen zijn. Een aantal organisaties geeft aan dat ze weer aan de slag zijn zoals ‘pre-corona’, maar dit is zeker niet voor alle organisaties het geval.

Aantal vrijwilligers is stabiel sinds het uitbreken van de coronacrisis

Ondanks dat 28% van de erfgoedorganisaties een grote impact van de coronacrisis ervaart, is het aantal vrijwilligers sinds het uitbreken van de coronacrisis bij bijna driekwart van de organisaties stabiel gebleven. Bij 10% van de bevraagde organisaties is het aantal vrijwilligers zelfs toegenomen. 16% van de organisaties geeft aan dat het aantal vrijwilligers is gedaald sinds het uitbreken van de pandemie.

Figuur 22. Hoe zou je de ontwikkeling van het aantal vrijwilligers binnen jouw erfgoedorganisatie omschrijven sinds⁹ het uitbreken van de COVID-19 pandemie? (n = 108)

Respondenten geven aan dat met name vrijwilligers die 70 jaar of ouder zijn, zijn gestopt met het werken als vrijwilliger. De redenen daarvoor zijn dat zij moesten letten op hun eigen gezondheid of door het stellen van andere prioriteiten. Sommige organisaties geven aan dat vrijwilligers zijn vertrokken doordat zij in de coronasituatie met conflictsituaties rondom maatregelen zijn geconfronteerd. Nog andere organisaties geven aan dat een aantal vrijwilligers simpelweg een andere hobby ontdekt heeft in coronatijd – maar dat het erfgoedwerk soms juist ook zo’n nieuwe hobby van hun recente aanwinsten is.

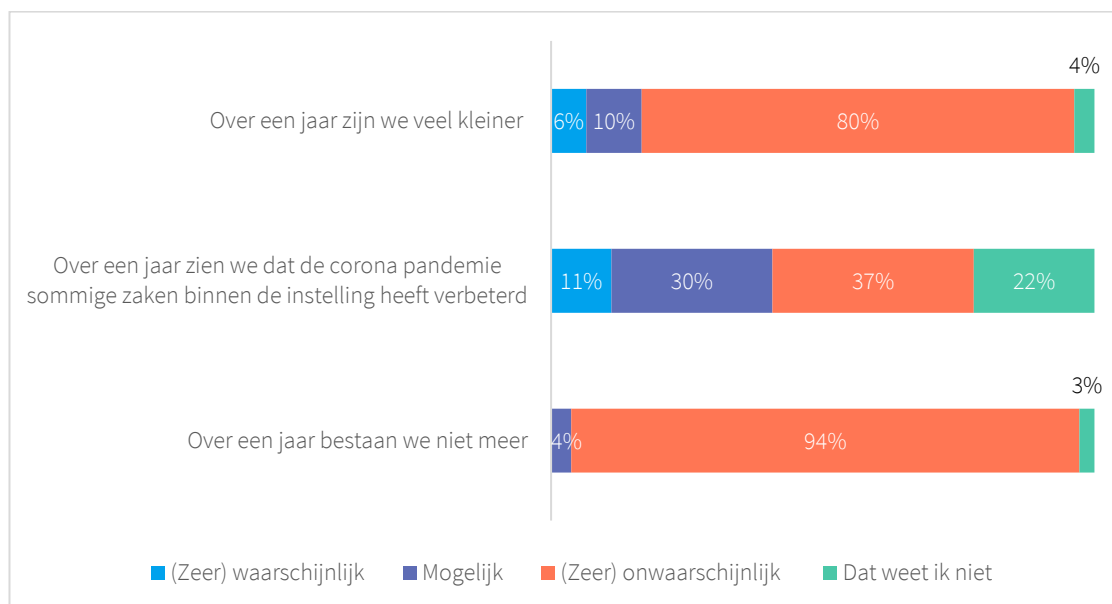
Erfgoedorganisaties zijn optimistisch over de toekomst.

We zien dat het scenario “over een jaar bestaan we niet meer” door de meeste respondenten als (zeer) onwaarschijnlijk wordt geschat, slechts 4% acht dit mogelijk. Verder blijkt dat 11% van de organisaties verwacht dat de coronapandemie sommige zaken binnen de organisatie heeft verbeterd over een jaar, verder zijn de organisaties verdeeld over deze stelling. Ook vond men deze stelling lastig te beantwoorden: 22% geeft aan dit

⁹ Let op: we vragen naar de ontwikkeling van het vrijwilligersbestand **sinds** het uitbreken van de coronacrisis. We weten dus niet of het aantal vrijwilligers is veranderd in vergelijking met **voor** de coronacrisis. Onderzoek van het CBS onder musea laat bijvoorbeeld zien dat het aantal vrijwilligers is afgenomen van 646 FTE naar 434 FTE over de periode 2019–2020. We kunnen aannemen dat dit voor andere erfgoeddomeinen tevens het geval is. Zie hier: https://www.cbs.nl/-/media/_excel/2022/12/musea-2009-2020.xlsx

niet te weten. Tot slot denkt 10% van de organisaties dat zij mogelijk over een jaar kleiner zijn, en dat zij dan minder werknemers en/of vrijwilligers hebben. 6% acht dit (zeer) waarschijnlijk en 80% verwacht niet dat dit gaat gebeuren.

Figuur 23. Hoe waarschijnlijk acht je de volgende scenario's voor jouw organisatie? (N=108)

Onderzoeksverantwoording

Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants hebben in samenwerking met Landschap Erfgoed Utrecht onderzoek verricht naar het erfgoedvrijwilligersbestand in de provincie Utrecht. Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van verschillende onderzoeksmethoden. In dit rapport zijn de resultaten van het vragenlijstonderzoek te vinden. De inventarisatie naar het vrijwilligersbestand in Utrecht volgt later separaat.

Vragenlijstonderzoek

De vragenlijst van dit onderzoek is opgesteld op basis van het eerdere erfgoedonderzoek voor Erfgoedhuis Zuid-Holland en de geleerde lessen daaruit. De vragenlijst is aangevuld met maatwerkvragen, welke zijn opgesteld in samenspraak met de betrokkenen van Landschap Erfgoed Utrecht en de onderzoekers van Het PON & Telos en Pyrrhula Research Consultants.

De vragenlijst is via twee manieren verspreid. Enerzijds is de vragenlijst verspreid aan het adressenbestand van Landschap Erfgoed Utrecht. Het gehele adressenbestand kreeg een persoonlijke link om de vragenlijst in te vullen. Hierdoor kon bijgehouden worden wie de vragenlijst had ingevuld en wie niet. Belangrijk om in het achterhoofd te houden is dat het adressenbestand is samengesteld vanuit reeds bestaande adressenbestanden van het erfgoedhuis, waardoor er een zekere *bias*, of over- en ondervertegenwoordiging, in de geadresseerden kan zijn geslopen. In dit geval lijken historische kringen of verenigingen sterk vertegenwoordigd in het adressenbestand, en zodoende ook in de respons. Echter kunnen deze responscijfers ook juist een weergave zijn van de aandacht die in de provincie uitgaat naar deze erfgoedvormen.

Anderzijds is gewerkt middels een open (anonieme) link. Deze open link is verspreid via de (social) mediakanalen en persoonlijke effort van Landschap Erfgoed Utrecht, om zo de respons te versterken.

De vragenlijst stond open van vrijdag 3 maart tot vrijdag 14 april 2023. In totaal hebben 108 erfgoedorganisaties meegedaan aan het vragenlijstonderzoek. In onderstaande tabel is de respons naar type vragenlijst te vinden.

Tabel 1. Respons vragenlijstonderzoek

Type vragenlijst	Aantal respondenten	%
Persoonlijke link	61	56
Open (anonieme) link	47	44
Totale respons	108	

OPGERICHT IN
1947

GEVESTIGD IN
TILBURG

KENNISONDERNEMING

STICHTING ZONDER WINSTOOGMERK

AANTAL MEDEWERKERS

30

INTENSIEVE SAMENWERKINGEN

MET UNIVERSEITEN EN ANDERE
KENNISINSTELLINGEN

SPECIFIEKE THEMA'S

- > VEERKRACHT
- > RUIMTE EN ENERGIE
- > OMGEVING
- > ARBEID
- > CULTUUR
- > ERFGOED
- > MIGRATIE
- > PARTICIPATIE
- > JEUGD
- > STURING

ONZE OPDRACHTGEVERS

- > PROVINCIES
- > GEMEENTEN
- > ZORG- EN WELZIJNSINSTELLINGEN
- > FONDSEN

Over Het PON & Telos

Maatschappelijke besluitvorming verbeteren

Wij zijn een sociale kennisonderneming in het hart van de samenleving. We beschouwen het als onze opdracht om maatschappelijke besluitvorming te verbeteren. Dat doen we door wetenschappelijke kennis met kennis van de praktijk te verbinden. We zijn van data, feiten en cijfers, maar geven die altijd een gezicht. Waarbij iedere stem telt. Voorkeuren en meningen halen we op, onderzoeken we, analyseren we en duiden we. Met prikkelende aanpakken en innovatieve methoden. Daarbij zijn we altijd gericht op duurzaamheid: de harmonieuze verbinding tussen sociale, ecologische en economische doelstellingen. Zo dragen we bij aan de kwaliteit van samenleven, nu en in de toekomst.

Met een multidisciplinair en creatief team van bijna 30 adviseurs en onderzoekers werken we vooral voor lokale en regionale overheden in Nederland (met een sterke kennispositie in Noord-Brabant), maar ook voor corporaties, banken, zorg- en welzijnsinstellingen, fondsen en maatschappelijke organisaties. We werken daarbij intensief samen met universiteiten en andere kennisinstellingen en zijn officieel partner van Tilburg University. Met onze kennis en inzichten adviseren we beleidsmakers en bestuurders. Zodat ze afgewogen keuzes kunnen maken. Zodat ze bestuurlijk kunnen vernieuwen. En zodat ze een positieve impuls kunnen geven aan de samenleving van morgen.